

7. Polytology`ya: Slovar`-spravochny`k / M. A. Vasy`ly`k, M. S. Vershy`ny`n y` dr. — M.: Gardary`ky`, 2000.

8. Politologiya u sxemax, tably`cyax, vy`znachennyax: Navch.posib. / I. S. Dzyubko, I. G. Onishhenko, D. T. Lopayeva ta in.— K., 1999.

9. Sergeev A. V. Predvy`deny`e v poly`ty`ke. — M., 1974.

10. Teoriya i prakty`ka polity`chnogo analizu: Navch. posib. / Za zag. red. O. L. Valevs`kogo, V. A. Rebkala. — K., 2003.

Рецензент: Попков В.В. д.філософ.н., професор Одеський національний університет ім. І.І.Мечнікова

4.05.2015

УДК 322 : 261.7

Шевченко Світлана

**РИМО–КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА
НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ПРОБЛЕМИ
МОДЕРНІЗАЦІЇ В УМОВАХ ПОЛІТИКО – ПРАВОВОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ ЄС**

Стаття посвячена аналізу розвитку идеи модернизации Римско-католической церкви в условиях политико-правовой и социально-культурной интеграции стран Европы. Представлены статистические данные по количеству сторонников Римско-католицизма. Показан современный процесс реформирования взаимодействия Римско-католической церкви и государств Европы на примере Лихтенштейна, Монако, Италии, Ирландии, Хорватии, Ватикана. Проанализированы особенности статуса Римско-католической Церкви в других странах Европы. Рассмотрен процесс модернизации социальной доктрины Римско-католической Церкви на рубеже ХХ-ХХІ вв. Проанализированы направления и цели модернизации Римско-католической Церкви в контексте задачи интеграции различных религиозных групп в странах ЕС в начале ХХІ века.

Ключевые слова: Римо-католицизм, модернизация религиозной доктрины, политические процессы, интеграция, страны ЕС.

Шевченко Светлана

РИМСКО–КАТОЛИЧЕСКАЯ ЦЕРКОВЬ В НАЧАЛЕ XXI СТОЛЕТИЯ: ПРОБЛЕМЫ МОДЕРНИЗАЦИИ В УСЛОВИЯХ ПОЛИТИКО–ПРАВОВОЙ ИНТЕГРАЦИИ ЕС

Стаття присвячена аналізу розвитку ідеї модернізації Римо-католицької церкви в умовах політико-правової та соціально-культурної інтеграції країн Європи. Представлені статистичні дані щодо кількості прихильників Римо-католицизму. Показаний сучасний процес реформування взаємодії Римо-католицької церкви і держав Європи на прикладі Ліхтенштейну, Монако, Італії, Ірландії, Хорватії, Ватикану. Проаналізовано особливості статусу Римо-католицької Церкви в інших країнах Європи. Розглянуто процес модернізації соціальної доктрини Римо-католицької Церкви на рубежі XX-XXI ст. Проаналізовано напрями та цілі модернізації Римо-католицької Церкви в контексті завдання інтеграції різних релігійних груп в країнах ЄС на початку XXI століття.

Ключові слова: Римо-католицизм, модернізація релігійної доктрини, політичні процеси, інтеграція, країни ЄС.

Shevchenko Svetlana

ROMAN CATHOLIC CHURCH IN THE BEGINNING OF XXIst CENTURY: PROBLEMS OF MODERNIZATION UNDER THE CONDITIONS OF LAW AND POLICY INTEGRATION OF THE EU

This article analyzes the idea of modernizing the Roman Catholic Church in terms of political-legal and socio-cultural integration of Europe. The presented statistics on the number of supporters of Roman Catholicism. Shows the current reform process of interaction between the Roman Catholic Church and the example of European countries Liechtenstein, Monaco, Italy, Ireland and Croatia. The features of the status of the Roman Catholic Church in other European countries. The process of modernization of the social doctrine of the Roman Catholic Church at the turn of the XXI century. Analyzes trends and the goal of modernization of the Roman Catholic Church in the context of the challenge of integrating various religious groups in the EU at the beginning of the twenty-first centuries.

Keywords: Roman Catholic Church, modernization of Religious doctrine, Political processes, Integration, country EU.

Постановка проблеми. Безпрецедентні соціально-культурні зміни, викликані інтеграційними процесами в Європі, обумовлюють зростання актуальності проблеми реформування статусів традиційних європейських церков, зокрема, реформування відносин Держави та Церкви в країнах Європи, де більшість населення сповідує католицизм. Актуальним постає реформування самої доктрини католицької церкви внаслідок реалізації фундаментального принципу інтеграції ЄС, закладеного у документі «Загальні базові принципи інтеграції», де «інтеграцією» визнано не односторонній процес пристосування іммігрантів до правил приймаючих країн, а «динамічний двосторонній процес взаємного пристосування між всіма іммігрантами та жителями держав учасниць ЄС».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами релігійних відносин у Європі з огляду на демографічні, соціально-культурні зміни, а також проблемами реформування доктрини католицької церкви займалися ряд дослідників. Зокрема, А. Бондарев, К. Бодак, С. Бородай, А. Кудрявцев, О. Крижанівський, А. Колодній, Р. Курбанов, М. Лаумулін, Ю. Максимов, Ф. Плещунов, Д. Пайпс, С. Плохій, А. Рар, С. Ріппбергер, Т. Тхоржевська, Л. Ульяновський, М. Чернов, О. Четверікова, Л. Філіпович, П. Яроцький, Т. Шульц та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Сучасні тенденції євроінтеграційних процесів вимагають дослідження сучасних чинників модернізації традиційних церков та релігійних організацій у Європі, зокрема – визначення можливостей модернізації Римо-католицької церкви.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є визначення можливостей модернізації римо-католицизму на початку ХХІ ст. як чинника забезпечення системної політико-правової інтеграції країн Європи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Католицизм – найкрупніший за чисельністю прихильників (близько 1 млрд. 254 млн. осіб станом на кінець 2013 р., а це з урахуванням загальної кількості населення світу в 7 млрд. становить 17,5 % населення світу) напрям у християнстві. За даними дослідницького центру «The Pew Research Center's», незважаючи на зміни чисельності населення за останні сто років, католики становили дивно стабільну частку людей на Землі [3].

Католицька конфесія є найкрупнішою з усіх християнських конфесій у Європі (католицизм сповідує більше 50 % населення Європи). Католицизм є основною релігією в 21 державі Європи. Так, «католицьким» у своїх більшості є населення Ватикану (100 %), Італії та Мальти (97 %), Іспанії та Бельгії (95 %), Португалії (94 %), Польщі та Монако (90 %), Ірландії (87 %), Хорватії (88 %), Литви (77 %), Австрії (74 %), Словаччини (69 %), Угорщини (64 %), Словенії (58 %), Швейцарії (42 %), Німеччини (34 %). У Білорусії католиків більше мільйона. Оцінки загальної кількості католиків в Росії різняться від 200 тис. до 1,5 млн. осіб. В Україні (в основному на заході країни) проживає близько 4,7 млн. католиків, з яких більше 4 млн. – католики східного обряду [3].

Ряд країн Європи, серед яких Ватикан, Ліхтенштейн, Мальта, Мальтійський орден, Монако, Сан-Марино, окремі кантони Швейцарії, мають особливі відносини з римо-католицькою церквою, що втримує статус «державної». Наприклад, клерикальною державою залишається князівство Ліхтенштейн, в якому діє «стара» Конституція, прийнята ще в 1921 р., але з правками від 2003 р. Згідно з ч.2 ст. 37 цієї Конституції – «Римо-католицька церква є державною церквою і як така користується повним захистом держави; іншим релігіям гарантується право сповідувати свою віру і проведення релігійних служб за умов збереження моралі та громадського порядку. Важливим є визнання державою громадських та політичних прав Церкви згідно із статтею 39 [10].

Окрім Конституції Ліхтенштейну права релігійних організацій регулює спеціальний Закон «Про релігійні громади», у ст. 7 якого релігійними громадами держави, окрім римо-католицької, визнані євангелічна, євангелічно-лютеранська, які виконали вимоги для державного визнання та внесення до Закону (православна Церква, за оцінкою представників Уряду, поки що цих умов не виконала).

Між тим, за даними Комісії ООН з прав людини, наданими у «Доповіді про стан збереження прав людини в Ліхтенштейні», уряд Ліхтенштейну задовольнив протестантські, православні християнські та мусульманські громади щодо державної фінансової підтримки при збереженні особливої підтримки державної Римо-Католицької Церкви, діяльність якої фінансується і з державного, і з місцевих бюджетів [9]. Втім, у Доповіді було зазначено про підвищення ознак релігійної

нетерпимості та дискримінації щодо представників мусульманської та іудейської громад.

На початку червня 2011 р. уряд Ліхтенштейну розпочав розробку законопроекту про відділення церкви від держави, згідно з яким релігійні громади позбавляються державних дотацій. Особливо значне обрізання коштів доведеться пережити малим протестантським громадам. Другий пакет реформ має обмежити вплив Церкви на шкільні програми.

Поки що у Ліхтенштейні державними святами залишаються релігійні, але вже в 2011 р. у святкуванні Дня Нації виключили традиційну Службу Божу. Відтак, ситуація поки що є «оригінальною»: очевидно є тенденція щодо оновлення державно-церковних відносин, яка отримала початок у 2011 р., проте поки що не призвела до конкретних правових наслідків.

Римо-католицизм – домінуюча релігія в князівстві Монако. Католики тут складають 27 тис. з 29, тобто 90 % населення. Ст. 9 Конституції Монако зазначає, що «Римо-католицька, апостольська релігія є державною релігією» [7]. Католицька церква Монако складається з єпархії, заснованої у 1887 р. У 1981 р. єпархія отримала статус архієпархії і перейшла у пряме підпорядкування від Святого Престолу.

В Монако релігійні традиції за римо-католицькими канонами зберігають особливе значення в соціально-культурному житті. Про це свідчить збереження високої цінності патріархальної сім'ї в римо-католицьких традиціях, низький рівень розводів, помірна жіноча активність у політиці (жінки отримали право голосувати лише в 1960 р.), збереження релігійних практик святкування окремих дат, збереження релігійної освіти, яке входить в учбову програму за бажанням батьків. Але при цьому, відвідування церкви не так високо, як сто років тому, і важко оцінити точну кількість практикуючих католиків.

У конституції Ірландської республіки, яка протягом усього ХХ ст. вважалася найбільш релігійною країною Європи, у сучасній Конституції (діє з 1937 р.) встановлюється свобода віросповідання і відсутність обов'язку держави підтримувати будь-яку церкву. Зокрема, таке правило було встановлено у 1972 р., коли було скасовано статтю, яка декларувала особливе положення римо-

католицької церкви в державі як гаранта віри, яку сповідує більшість населення країни.

Важливим етапом у зміні ролі релігії в суспільстві стало початок телемовлення, яке призвело до відкритого обговорення раніше заборонених питань, таких як аборти, контроль народжуваності, розлучення тощо. У 1986 р. відбувся референдум цих питань, і лише в 1995 р. після повторного референдуму розлучення в Ірландії були легалізовані.

В ряді країн, де великий відсоток віруючих католиків, наприклад, у Хорватії, де Конституції не закріплюють за католицькою церквою в країні статусу державної, католицька церква де-факто отримує суспільне фінансування і користується від держави рядом привілеїв. До того ж, у державних школах існують необов'язкові уроки релігійного навчання.

В ряді країн відносини Римо-католицької церкви та держави мають особливі «конкордатні» відносини. Так, Конституція Італії визначає, що «державна та католицька церква незалежні та суверенні у належній їм сферах. Їх відносини регулюються Латеранськими Угодами, а зміни цих Угод, прийняті обома сторонами, не передбачають перегляду Конституції» (ст. 7), всім іншим релігійним конфесіям, статтею 8 Конституції Італії гарантується свобода діяльності та організації за їх уставами, якщо ті відповідають правовому порядку, який встановлюється законом на основі угод із органами, що представляють ці конфесії [6].

Найтісніші зв'язки держави та церкви демонструє Ватикан – єдина у Європі абсолютна теократична монархія, що керується [Святим Престолом](#), сувереном якого є [Папа Римський](#), який обирається [кардиналами](#) на довічний термін. Ватикан є самостійною державою і центром Римо-католицької церкви. Італійська держава визнала папу сувереном та його повну недоторканість. Однак, світська держава католицької церкви перестала існувати через італійський плебісцит, в результаті якого населення Італії висловилося за ліквідацію світської держави папи Пія IX. Відтоді, католики не приймали активної участі у політичному житті, особливо після того, як Пій IX заборонив католикам втручатися у політичне життя [2, с.427].

На межі XIX-XX ст. розробники «католицького релігійного модернізму» – «християнського соціалізму» – «аджорнаменто»

(Ф. Ламене, Ж. Бушеза, Д. Тапереллі, Т. Лібераторе, Д. Тоніоло та ін.) висловлювали ідеї близькі з позиціями протестантських богословів, різко критикуючи релігійний консерватизм [Див. : 1]. Але, згодом, Ватикан висловив ворожість до всіх інших течій в опублікованому в 1901 р. «Graves de Comuni». Після приходу до влади папи Пія X в 1903 р. розпочався період «викриття допущених раніше помилок». Лев XIII наполягав на аполітичному характері, який повинна була прийняти християнська демократія. Ще більш жорстко ідеї модернізму були засуджені Пієм X в декреті 1907 р. «Lamentabili», де піддавалися анафемі 65 модерністських позицій [2, с.440]. Завершенням усього стало проголошення у 1913 р. в Італії широкого виборчого права, що робило неможливим альянс між урядовими партіями та католиками для збереження більшості та призвело до підписання «пакта Джантілоні», за яким ліберальні кандидати могли отримати підтримку католиків у тому випадку, якщо брали на себе обов'язок захищати проекти католиків. Так відбулася інтеграція католиків у політичне життя. Але участь католиків у політичному житті призвела до жорсткої антиклерикальної реакції серед представників лівих сил [2, с.440]. Згодом історичні події, пов'язані з неприйняттям лівими та антиклерикальними лібералами «пакту Джантілоні», призвели до розвалу політичної моделі і твердження фашизму (з 1919 до 1921 рр.).

11 лютого 1929 р. Муссоліні і кардинал Гаспарі в якості представника Папи Пія IX підписали документи – «Латеранські договори» : політичний договір, Конкордат і фінансову угоду, в яких було зафіксовано союз католицької церкви з італійською фашистською державою. Ст. 1 договору визначила, що «Італія визнає і підтверджує принцип, проголошений у ст. 1 Королівського статуту від 4 березня 1848 р., згідно з яким католицька, апостольська і римська релігія є єдиною релігією держави». Ст. 2 встановлювала визнання Італією суверенітету Святого престолу в галузі міжнародних відносин, а ст. 4 – невтручання з боку Італійського уряду у внутрішні справи Ватикану. Згідно зі ст. 24 договору Ватикан оголошувався територією, що зберігає нейтралітет. Так, Католицька Церква повернула собі статус світської держави, територія якої дорівнює 44 га, а населення складає 1000 осіб. Латеранські договори розв'язали «Римське питання» – про статус Ватикану, що існувало з 1871 р. По суті, Папа Римський признав за Латеранськими договорами Рим як осідок італійського

уряду, а італійський уряд гарантував при цьому, політичний і територіальний суверенітет Ватикану [5].

Папи – Пій XI (1922 – 1939) і Пій XII (1939 – 1958) – вирізнялися крайнім політичним консерватизмом. Церква продовжувала переслідувати католицьких діячів, винних у відході від консервативних установок церкви. І лише Іван XXIII (1958 – 1963) ввійшов в історію папства як церковний реформатор.

II Ватиканський собор Католицької церкви проголосив ідею «aggiornamento» («осучаснення», «відновлення» Церкви), втілив у життя революційні літургійні і канонічні реформи, в результаті яких у лоні Римо-католицької церкви відбувся різкий поворот до модернізації богослужіння, до посилення тенденцій екуменізму в сучасному ліберальному католицькому богослов'ї. 7 грудня 1965 р. була прийнята Декларація про релігійну свободу, яка визнала право вибору релігії за кожною конкретною людиною.

Проте традиціоналістськи налаштоване католицьке духовенство на чолі з архієпископом М. Лефевром не прийняло модерністських реформ. У 1976 р. конфлікт призвів до заборони Папою Павлом VI архієпископу Лефевру у священнослужінні. II Ватиканський собор визначив нову політику Католицької церкви, яка передбачала оновлення наявних у католицизмі соціально-політичних доктринальних підходів при розв'язанні актуальних проблем суспільного життя. Політично важливим пунктом соціальної доктрини «аджорнаменто» стала ідея асоціації праці і капіталу, забезпечення широкої участі працівників у здійсненні керівництва підприємствами. Ознакою католицького аджорнаменто стала екуменічна політика Ватикана, що тісно пов'язана з ідеями інкультурації.

Але, як зазначає К. Бодак, «через 35 років після оголошення «Декрету про екуменізм» складається враження, що християнські церкви знаходяться на шляху до єдності далі від поставленої мети, ніж на початку екуменічного руху» [1, с.19]. Ейфорія закінчилася. Наприкінці XX – на початку XXI ст. Католицька церква на практиці оцінила всю складність процесу єднання і, на думку видавця екуменічного щотижневика «Миротворець» бельгійського теолога Е. Лайна, усвідомила той факт, що відновлення єдності – це дарунок Божий, котрий не залежить від людських зусиль.

Нині можна стверджувати, що модернізований католицизм

визнає небезпеку процесів секуляризації всіх сфер суспільного життя, яка охопила світ на початку ХХІ ст. Вихід з цього становища католики вбачають у зверненні до біблійних основ людського життя, до зміцнення віри серед жителів тих регіонів, куди християнство прийшло багато століть тому. Аджорнаменто має на меті нібито знову прилучити до релігійних норм ці народи, заново їх християнізувати.

Рада кардиналів, створена Папою Римським Франциском (Хорхе Марио Бергольо) у 2013 р. для допомоги понтифіку в управлінні Римо-католицькою церквою, має намір кардинально оновити також Апостольську конституцію – «Pastor Bonus» (Добрий пастир), підписану Папою Іоанном Павлом II у 1988 р. Папа Франциск підкреслює, що Церква має пройти внутрішню метаморфозу.

Усвідомлюючи могутність секуляризації, Папа Франциск пропонує «лібералізацію» вчення, зокрема у моральній сфері. Йдеться про те, щоб воно стало ближче до парадигми нинішньої мас-культури, яка абсолютизує свободу і самореалізацію. У той же час Франциск не має наміру «модернізувати» Церкву шляхом зміни вчення. Реформа церкви передбачає нову роль мирян у діяльності церкви, введення нового поста так званого «модератора» Римської курії, створення Рада кардиналів.

Як слушно зауважив, підсумовуючи наслідки модернізації католицького вчення на початку ХХІ ст., П. Яроцький, «інкультурована» церква завтрашнього дня – це синтез великих культур і філософій, пристосованих до Євангелія. Якщо такий проект буде реалізованим, то людство в ХХІ ст. зустрінеться з новою універсальною релігією» [8].

Висновки. Відтак, соціальна доктрина сучасного католицизму – це комплекс положень та принципів, у світлі яких церква здійснює пошук розв’язання проблем, що стосуються суспільного життя, зокрема його політичних, економічних, культурних, моральних аспектів. Головною метою реформування Церкви та її ролі у житті суспільства, творчі соціальних концепцій християнських Церков називають «євангелізацію» (реєвангелізацію) сучасного суспільства. За думкою більшості дослідників, процес модернізації Римо-католицької церкви наближує її до витокового християнства, до новозавітного вчення Ісуса Христа.

Література

1. Бодак К. Соціальне вчення католицизму : спонуки до модернізації / К. Бодак // Українське релігієзнавство – 2010 – № 55 – С.18 – 24
2. Брис К. История Италии / Катрин Брис; пер. С фр. Т.Г. Губаревой. – СПб.: Евразия, 20087. – 631 с.
3. Католицизм за країнами. Статистичні дані довідника «Catholic-hierarchy»; [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.catholic-hierarchy.org/country/sc1.html>
4. Католицький оглядач. Інформаційний сайт порталу МСІ ; [Електронний режим] / Новини Ліхтенштейну – Режим доступу: <http://archive.catholicnews.org.ua/search/node/%D0%9B%D1%96%D1%85%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%88%D1%82%D0%B5%D0%B9%D0%BD%20%20type%3Anews#point>
5. Конституційні акти держави Ватикан [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://forlawyer.com.ua/konstitucii/konstituciya-vatikana/1437-konstituciya-vatikana.html>
6. Конституція Італії від 22 грудня 1947 р. / Пер. с итал. Л. П. Гринберга // Конституции государств Европейского Союза / Под общ. ред. Л. А. Окунькова. — М.: Издательская группа ИНФРА-М—НОРМА, 1997. — С. 423—450; [Електронний режим] – Режим доступу: <http://italia-ru.com/page/konstitutsiya-italyanskoi-respubliki>
7. Конституція князівства Монако від 16 грудня 1962 р. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/monaco/monaco-r.htm
8. Яроцький П. Л. Етноконфесійна толерантність – морально-етичний дискурс третього тисячоліття / П. Л. Яроцький // Християнство і мораль. – Тернопіль, 2002. – С. 90-92
9. Regimini Ecclesiae Universae . Constituzione Apostolica di sua sanita Paolo VI; [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/apost_constitutions/documents/hf_p-vi_apc_19670815_regimini-ecclesiae-universae_it.html
10. Liechtenstein. Länderberichte über Menschenrechtspraktiken – 2006 / Herausgegeben vom Büro für Demokratie, Menschenrechte und Arbeitsfragen 6. März 2007 ; [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bern.usembassy.gov/uploads/images/HDrsiwfJ5mjVUdcVG0DI3w/F>

1. Bodak K. Sotsial'ne vchennya katolytysyzmu : sponuky do modernizatsiyi / K. Bodak // Ukrayins'ke relihiyeznavstvo, – 2010 – # 55 – S.18 – 24
2. Brys K. Ystoryya Ytalyi / Katryn Brys; per. S fr. T.H. Hubarevoy. – SPb.: Evrazyya, 20087. – 631 s.
3. Katolytysyzm za krayinamy. Statystychni dani dovidnyka «Satholic-hierarchy»; [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.catholic-hierarchy.org/country/sc1.html>
4. Katolyts'kyi ohlyadach. Informatsiyyny sayt portalu MSI ; [Elektronnyy rezhym] / Novyny Likhtenshteynu – Rezhym dostupu: <http://archive.catholicnews.org.ua/search/node/%D0%9B%D1%96%D1%85%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%88%D1%82%D0%B5%D0%B9%D0%BD%20%20type%3Anews#point>
5. Konstytutsiyini akty derzhavy Vatykan [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://forlawyer.com.ua/konstitucii/konstituciya-vatikana/1437-konstituciya-vatikana.html>
6. Konstytutsiya Italiyi vid 22 hrudnya 1947 r. / Per. s ytal. L. P. Hrynberha // Konstytutsyyi hosudarstv Evropeyskoho Soyuza / Pod obshch. red. L. A. Okun'kova. — M.: Yzdatel'skaya hruppa YNFRA-M—NORMA, 1997. — S. 423—450; [Elektronnyy rezhym] – Rezhym dostupu: <http://italia-ru.com/page/konstitutsiya-italyanskoi-respubliki>
7. Konstytutsiya knyazivstva Monako vid 16 hrudnya 1962 r. / [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/monaco/monaco-r.htm
8. Yarots'kyi P. L. Etnokonfesiyna tolerantnist' – moral'no-etychnyy dyskurs tret'oho tysyacholittya / P. L. Yarots'kyi // Khrystyanstvo i moral'. – Ternopil', 2002. – S. 90-92

Рецензент: Наумкіна С.М., д.політ.н., професор, завідувач кафедри політології і права Одеського національного політехнічного університету

18.06.2015